

ТЕХНОЛОГІЯ СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МОВЛЕННЄВИХ СИТУАЦІЙ ЯК ЗАСОБІВ КОМПЕТЕНТІСНОГО НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Валерій РЕДЬКО, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач відділу навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна;

Валентина БУРЕНКО, доцент кафедри психології та педагогіки Інституту лінгвістики та психології Київського міжнародного університету, кандидат педагогічних наук

Комунікативний підхід до навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) передбачає формування в учнів умінь користуватися мовою в реальних умовах спілкування для досягнення взаєморозуміння співрозмовників. Утім, як засвідчує шкільна практика, не завжди учні демонструють такі результати. На це є певні об'єктивні причини. Насамперед, вони зумовлені відсутністю постійного іншомовного середовища та мережею годин, визначених навчальним планом для опанування іноземної мови, що не завжди сприяє якісній підготовці учнів. Певною мірою знівелювати ці причини можуть доцільно дібрані засоби навчання.

Відомо, що оволодіння іншомовним спілкуванням здійснюється на досить обмеженому мовному матеріалі, до засвоєння якого необхідно ставитися не як до мети навчання, а як до засобу виконання комунікативних завдань, які ситуативно виникають. Як зазначає Г. В. Колшанський, незалежно від рівня володіння мовою як знаковою системою знання окремих її елементів (ізолюваних слів, речень, звуків) не може характеризувати поняття оволодіння мовою як засобом спілкування, а тому в початкових цілях незалежно від різноманітних видів і форм діяльності таке оволодіння має розглядатись як здатність брати участь у реальному спілкуванні, а не як знання окремих елементів мови [1]. На думку деяких учених, ця мета є досяжною за умови зміни характеру мотивації навчальної діяльності учнів і перегляду її структури [2; 3]. У зв'язку з цим, педагогічний процес, зорієнтований на спілкування як мету, може бути

ефективним, якщо засобом навчання також буде мовленнєва комунікація.

Навчання іншомовного спілкування передбачає усвідомлене засвоєння не тільки лексичних одиниць і граматичних явищ, але й тих психологічних механізмів, які породжують мовлення. Така діяльність об'єктом навчання розглядає формування здібностей висловлювати комунікативні наміри, а також навчання змістового програмування тексту, який стає предметом мовленнєвої взаємодії [4; 5; 6]. Особливо це питання актуальне в останні роки, коли вітчизняні загальноосвітні заклади переходять на оновлені компетентісно зорієнтовані навчальні програми, що потребує визначення відповідних концептуальних засад для окреслення цілей і конструювання змісту навчання іншомовного спілкування, близького до автентичного. Зміна пріоритетів у цілях і змісті сучасної шкільної іншомовної освіти зумовлює потребу в перегляді засобів навчання, які були б здатні забезпечувати успішну реалізацію навчального процесу, спрямованого на компетентісні засади [7]. Такими засобами ми визначаємо навчально-мовленнєві ситуації.

Ситуаційне навчання іншомовного спілкування ми трактуємо не як фрагментарне використання мовленнєвих ситуацій у навчальній діяльності, а таку організацію навчання іноземної мови, до якої системно, методично і дидактично доцільно долучаються ці засоби як її постійні компоненти, що дають можливість у методично доцільно організованій мовленнєвій практиці породжувати наративи, які відповіда-

ють потребам спілкування. Дидактичне моделювання такої діяльності дає змогу варіювати методами, формами, видами і засобами навчання, які сприятимуть формуванню ключових і предметних компетентностей під час оволодіння учнями іноземною мовою.

За нашими спостереженнями, ситуаційне навчання може бути однією із технологій, яка здатна забезпечити ефективність компетентнісно орієнтованого навчання іншомовного спілкування. Вона потребує дотримання певної системи. У ній ми виділяємо два етапи: 1) підготовчий (доситуаційний) та 2) творчий (ситуаційний). Саме робота учнів у межах цих етапів (виконання відповідних вправ і завдань) дає їм змогу оволодівати механізмами ситуаційного спілкування (про це буде мовитися далі). Варто зазначити, що в деяких наукових публікаціях висловлюються думки про можливість урахування досвіду ситуаційного навчання, набутого учнями під час оволодіння рідною мовою в початковій школі, який нібито може їм слугувати змістовим підґрунтям на подальших етапах навчання, у тому числі й у сфері іншомовної освіти [8]. Утім, як свідчить шкільна практика, це передбачення часто виявляється хибним. За результатами наших досліджень, у більшості учнів 5 класів після завершення ними курсу початкової школи, якість сформованості вмінь ситуаційного спілкування залишається на низькому рівні, що не забезпечує можливість використання переносу (з деякими корекціями) набутих навичок у нові умови навчання. Такий стан проблеми, на превеликий жаль, свідчить про певні недоліки в можливості успішного застосування принципу міжпредметних зв'язків у навчанні (що може бути предметом окремого наукового дослідження). У зв'язку з цим, щоб досягти очікуваних результатів, виявилось доцільним провести відповідну роботу на матеріалах іноземної мови. Для цього ми пропонуємо ввести до змісту підручників як основних засобів навчання додаткові навчальні матеріали, зокрема типові мовленнєві зразки, які полегшують орієнтування учнів у виборі змісту висловлень та логіко-структурні плани цього змісту. Окрім того, пропонуємо дещо розширити комплекси вправ і завдань, що спрямовують розвиток мислення учнів у межах змісту ситуаційного навчання, слугуючи орієнтовною основою їхньої діяльності. Опишемо технологію організації ситуаційного навчання.

На першому *підготовчому (доситуаційному) етапі* прогнозується оволодіння учнями тематичним ресурсом, зокрема здійснюється діяль-

ність з формування навичок оперування новим лексичним матеріалом, дібраним відповідно до тематики змісту певної компетентності. Учням пропонується виконувати мовні вправи на підстановку, трансформацію, заповнення пропусків у реченнях, доповнення речень тощо. На цьому етапі доцільно також передбачати виконання умовно-мовленнєвих вправ, які сприяють переносу мовних навичок у мовленнєву діяльність. Зазвичай вони пред'являються у вигляді зразків тематичних мікровисловлень за певними стимулами [9]: *Скажи, що ти також це знаєш/умієш.../можеш; (Не) погодься з висловленням співрозмовника; Запереч; Перезапитай; Уточни; Вислови відмову; Обґрунтуй...; Переконай* тощо. Окремі навчальні дії учні можуть виконувати за зразками як орієнтовною основою діяльності. Їх доцільно презентувати в підручнику.

Другий *творчий (ситуаційний) етап* передбачає усвідомлення учнями змісту сформульованої навчально-мовленнєвої ситуації як творчого комунікативного завдання, виконання якого доцільно розпочинати з розуміння учнями об'єкту, на який спрямовуються мовленнєві дії, визначається місце і час, у межах якого суб'єкт здійснює комунікативну діяльність. Це саме найбільш значущі для ситуаційного навчання чинники впливу на його зміст і процес.

Основну мету створення мовленнєвих ситуацій у процесі компетентнісно орієнтованого навчання іноземної мови можна вбачати в тому, щоб антиципіювати їх реальні аналоги, що можуть зустрітися в майбутній життєдіяльності учня, і змодельовати в навчальних умовах такі зразки, які здатні готувати учнів до реальної мовленнєвої взаємодії, забезпечуючи перенос навчальних мовленнєвих дій з умовно-мовленнєвих вправ у комунікативну практику. Проте варто наголосити, що можлива наближеність навчально-мовленнєвих ситуацій до реальних ще не означає їх тотожності. Використовувані в навчальних умовах ситуації сприяють створенню лише апроксимованої комунікації порівняно з реальними умовами спілкування. Утім, за основними параметрами вони мають бути адекватними моделі, у межах якої функціонують. До цих параметрів в умовах компетентнісно орієнтованого навчання можна віднести такі:

- відповідність змісту спілкування мовних і мовленнєвих засобів, які долучаються до процесу навчання в межах ситуацій, зокрема комплексів вправ і завдань та ілюстративних матеріалів;
- діяльнісний характер та адекватність змісту ситуації мовленнєвої поведінки комунікантів, предметність процесу комунікації, у якому чіт-

ко окреслені тема, проблема, учасники, події, місце тощо;

- чітке визначення й обґрунтованість змісту і процесу моделювання, що спонукає до мовленнєвої взаємодії комунікантів у межах формування певної компетентності в конкретному класі.

Попри те, що мовленнєві ситуації зазвичай використовуються в навчальних умовах і в навчальних цілях, вони ґрунтуються на певних стереотипах соціальної поведінки, а тому деякою мірою їх можна одночасно розглядати як своєрідні моделі стандартних, типових ситуацій, оскільки вони визначаються соціально-комунікативною позицією комуніканта. У зв'язку з цим для формулювання змісту мовленнєвих ситуацій доцільно брати до уваги соціально-комунікативну роль випускника навчального закладу з прогнозуванням його можливих контактів із носіями мови в різноманітних сферах спілкування. А відтак і об'єктами контролю мають бути саме такі ситуації.

З огляду на зазначені та інтерпретовані концепти побудови змісту ситуаційного навчання іншомовного спілкування об'єктивно виникла можливість окреслити основні принципи його методичної організації. Отже, процес навчання доцільно прогнозувати на засадах таких принципів:

- актуальності змісту мовленнєвих наративів учнів, їх типовості в різноманітних сферах життєдіяльності;
- доступності змісту навчальної роботи для учнів різних вікових категорій і різного навчального досвіду;
- діяльнісного контексту змісту навчання, що передбачає оволодіння учнями комунікативними діями, характерними певній сфері спілкування, визначеній освітньою програмою;
- практичного спрямування мовлення учнів, його відповідність їхнім комунікативним потребам у соціальній, культурній, економічній, побутовій, навчальній сферах життєдіяльності;
- оптимізації навчання відповідно до вікових особливостей і потенційних можливостей учнів кожного класу, програмових вимог щодо мовного та інформаційного наповнення мовленнєвих висловлювань;
- взаємопов'язаного навчання мови і мовлення, у межах якого учні засвоюють механізми спілкування на матеріалі тематично дібраних лексичних одиниць;
- раціонального розподілу в процесі навчання комунікативних дій, характерних різним видам іншомовного ситуаційного спілкування;
- взаємопов'язаного навчання механізмів мовлення і культури комунікативної поведінки в най-

більш типових сферах мовленнєвої взаємодії та відповідності її типовим зразкам, характерним і нормативним для певної сфери спілкування;

- усвідомленого навчання, зокрема формування в учнів розуміння інформаційної сутності проблеми, довкола якої відбувається спілкування;
- випереджального оволодіння учнями тематичними мовними одиницями ситуаційного спілкування, що здійснюється на підготовчому (доситуаційному) етапі;
- апроксимативності змісту навчального спілкування його реальним умовам;
- системності і послідовності навчання ситуаційного спілкування, що передбачає роботу на двох етапах підготовчому (доситуаційному) та творчому (ситуаційному), на яких учні відповідно виконують вправи, що забезпечують формування мовних (фонетичних, графічних, лексичних і граматичних) навичок і тренуються у виконанні комунікативних дій, що спрямовуються на оволодіння вміннями (механізмами) спілкування в усній чи письмовій формі.

Саме ці принципи, на нашу думку, мають слугувати підґрунтям для ефективної організації навчання ситуаційного іншомовного спілкування учнів ЗЗСО в умовах компетентнісної парадигми, зокрема визначення функцій ситуацій, на виконання яких варто спрямовувати діяльність учнів.

Різнманітність та особливості функцій іншомовних мовленнєвих ситуацій у різних умовах навчання досліджує методична наука та підтверджує шкільна практика. Цей засіб можна розглядати як компонент змісту та прийому навчання на різних етапах формування навичок і умінь здійснювати мовленнєву взаємодію. Окрім того, він слугує механізмом організації управління діяльності вчителя, сприяє виконанню учнями пізнавальних, комунікативних, освітніх і виховних завдань.

Вектор нашого дослідження спрямовується на аналіз та інтерпретацію сутності мовленнєвих ситуацій в умовах компетентнісно орієнтованого змісту навчання іноземних мов у сучасних ЗЗСО. Причому, розглядаючи зміст навчання як методичну категорію, що визначає об'єкти навчання, окреслює вміння та навички, які необхідно сформулювати на основі здобутих знань, пропонує принципи добору та організації змістово-сміслового та лінгвістичного матеріалу, методи, форми і способи презентації, активізації та контролю рівня його засвоєння відповідно до психофізіологічних особливостей і потенційних можливостей учнів різних вікових категорій, ми звузимо сферу нашого дослідження і сконцентруємо увагу на за-

собах, які, на нашу думку, сприяють оволодінню учнями здатністю успішно виконувати навчальні дії, що забезпечують компетентісно орієнтований зміст комунікації іноземною мовою. Такими засобами можуть бути мовленнєві ситуації, які за своїми функціями надають учням можливість оволодівати тематичним мовним матеріалом, методично доцільно ним користуватися під час породження мовленнєвих висловлювань і дотримуватися відповідної комунікативної поведінки під час спілкування.

Мовленнєві ситуації у сфері нашого дослідження ми розглядаємо як засоби, які здатні навчати учнів користуватися іноземною мовою в тематично обмежених умовах мовленнєвої взаємодії, наближених до реальних умов спілкування. А відтак, принцип апроксимованого навчання іншомовного спілкування характеризує цю технологію як найбільш ефективну й доступну в умовах компетентісно орієнтованого навчання. Учні не тільки оволодівають мовленнєвими зразками комунікації в процесі формування ключових компетентностей засобами іноземної мови, а й активізують їх у практичній діяльності та навчаються дотримуватися нормативної комунікативної поведінки в різних соціальних середовищах відповідно до визначених завдань.

За результатами емпіричних досліджень, зокрема спостережень за навчальним процесом та аналізу навчальних дій учнів у процесі використання ними мовленнєвих ситуацій під час компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов нам вдалося визначити основні їх функції в освітній сфері. Ці функції доцільно розглядати під кутом зору не тільки системи навчання іншомовного матеріалу, зокрема пред'явлення, активізації та контролю рівня його засвоєння, але й закономірностей розвитку учнів, у тому числі їхніх вікових особливостей, потенційних пізнавальних можливостей, комунікативних потреб, ставлень до навчальної діяльності. На нашу думку, найбільш характерними функціями цих засобів можуть бути такі:

- *комунікативна*, яка сприяє розвитку мовленнєвої взаємодії суб'єктів спілкування, спрямовує їхні висловлювання на об'єкти, які виникають у певному соціальному середовищі і зумовлюють потребу для обговорення;

- *мотивувальна*, яка стимулює навчальну діяльність учнів, сприяє розвитку інтересу не тільки до оволодіння механізмами спілкування, але й до засвоєння тематичної інформації, що міститься в мовленнєвих висловленнях;

- *програмувальна*, яка передбачає планування учнем змісту і структури висловлення, зо-

крема прогнозує орієнтовне визначення мовних засобів та інформації, що будуть використовуватися в його наративі;

- *інтегровальна*, яка поєднує в собі два напрями навчальної діяльності, що пов'язані між собою, доповнюють одна одну і спрямовуються 1) на оволодіння учнями мовою і мовленням та 2) на засвоєння особливостей комунікативної поведінки під час спілкування;

- *контрольовальна*, яка дає змогу як учителям, так і учням стежити за якістю оволодіння мовним матеріалом (мовні навички), механізмами спілкування (мовленнєві уміння), доцільністю вербальних взаємостосунків комунікативних, їх відповідності нормам, прийнятим у країні, мова якої вивчається, та апроксимативності до реальних умов спілкування;

- *навчально-пізнавальна*, яка забезпечує формування в учнів здатності створення цілісного змісту висловлювання, зокрема логіки його побудови, аргументованості та переконливості фактів, викладених у ньому, представлення своїх ставлень до об'єкта/об'єктів спілкування.

Зважаючи на те, що мовленнєві ситуації спрямовуються на практичне використання набутого учнями навчального іншомовного досвіду в комунікативній діяльності, то і їх функції мають різнобічно відбивати цей аспект як пріоритетний. А тому визначені функції доцільно розглядати й оцінювати в контексті діяльнісного підходу. Насамперед це зумовлюється потребами формування в учнів практичних умінь не тільки породжувати іншомовні висловлювання відповідно до поставлених завдань, але й уміти дотримуватися нормативної комунікативної поведінки, прийнятої в країнах мовою яких комунікант спілкується. А це зумовлює використання комплексного підходу до реалізації обраної технології навчання. Саме в процесі навчання ситуаційного спілкування дотримання зазначених функцій дає змогу учням адаптуватися до особливостей змісту вербальної взаємодії, що ситуативно може виникнути в будь-якому реальному соціальному середовищі.

Отже, мовленнєві ситуації, на нашу думку, є своєрідним поліфункціональним освітнім засобом, який здійснює комплексний вплив на якість компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов учнів ЗЗСО. Загалом, усі функції різнобічно розкривають значення ситуацій у системі шкільної іншомовної освіти, зокрема визначають їх пріоритетну роль у формуванні в учнів здатності до створення і використання нормативних у мовному відношенні мовленнєвих зразків, які характерні спілкуванню в краї-

нах, мова яких вивчається. Окрім того, важлива роль цих засобів у навчальних умовах полягає в методично доцільному інтегруванні лінгвістичного і поведінкового аспектів комунікації, що допомагає його характеризувати як засіб, який сприяє апроксимації ситуаційних мовленнєвих наративів, продукованих учнями, до реальних умов іншомовного спілкування.

Здійснений аналіз тематики спілкування, визначеної модельними програмами з іноземних мов [1], та запропонований ними список комунікативних умінь та мовленнєвих функцій, якими мають оволодівати учні кожного класу під час мовленнєвої взаємодії в межах цих тем, дав змогу сформулювати відповідний зміст мовленнєвих ситуацій, які можуть слугувати засобами реалізації вимог програм. Ураховуючи тенденцію компетентнісно орієнтованого навчання спілкування засобами іноземної мови в сучасних ЗЗСО, відповідно, постало питання методично доцільного інтегрування змісту ситуацій зі змістом ключових компетентностей, формування яких може здійснюватися на тематичних мовних й інформаційних матеріалах, окреслених навчальною програмою для певного класу. Власне, ці чинники слугували підґрунтям для створення мовленнєвих ситуацій.

Наведемо список мовленнєвих ситуацій, які ми сформулювали для учнів 5 класів відповідно до вимог чинної навчальної програми. Презентуємо їх зміст українською мовою як зразок, який може слугувати орієнтиром для вчителів і авторів підручників різних іноземних мов. Пропонуємо 4 види творчих комунікативних завдань у формі монологічного мовлення, діалогічного мовлення, проектної роботи, дидактичних ігор.

**Види комунікативних завдань
для формування в учнів здатності
ситуаційного іншомовного спілкування
5 клас¹**

Монологічне мовлення

• Цього тижня в дитячому кафе ви святкували день народження однокласника/однокласниці. Розкажіть про цю подію:

- коли день народження;
- скільки років виповнилося;
- опишіть інтер'єр кафе;
- повідомте, чим вас пригощали;
- чи сподобалося вам свято та страви.

• Недавно ви ходили з батьками в магазин одягу. Розкажіть:

- який одяг ви купили;

¹ Вибір тематики іншомовного спілкування, обмеженої 5 класом, зумовлено темою наукового дослідження відділу навчання іноземних мов. Представлені матеріали можуть слугувати своєрідним прикладом для подальших етапів/класів навчання.

- якого він кольору;
- яка його ціна;
- скільки він коштує.
- Твого зарубіжного друга/зарубіжну подругу цікавлять твої улюблені страви. Розкажи, які страви ти більше всього любиєш і чому. З яких інгредієнтів вони готуються.
- Твого зарубіжного друга/зарубіжну подругу цікавить, які страви зазвичай ти вживаєш на сніданок, обід і вечерю. Розкажи про це, а також повідом, що ти споживав сьогодні/вчора.
- Ти спілкуєшся в мережі Інтернет зі своїм зарубіжним другом/зарубіжною подругою. Вони цікавляться, як ти використовуєш свій вільний час поза школою/у вихідні дні/на канікулах. Розкажи про це.
- Закінчилися літні/зимові канікули. Розкажи, як ти їх провів/провела:
  - чим займався/займалась;
  - де побував/побувала;
  - що і чому найбільше тобі сподобалося/запам'яталося.
- Спілкуючись у мережі online зі своїми зарубіжними друзями, ти розповідаєш про подорож/екскурсію на канікулах, яка тебе найбільше вразила:
  - куди та з ким ти їздив/їздила;
  - чи гарною була погода;
  - що і чому тобі сподобалося;
  - про які культурні/історичні принади ти дізнався/дізналася вперше, чим вони цікаві.
- Твоїх зарубіжних друзів цікавить місто/село, у якому ти проживаєш. Розкажи:
  - як воно називається;
  - де розташоване;
  - про його культурні/історичні принади;
  - про його населення;
  - які місця ти найчастіше відвідуєш і чому.
- Твої зарубіжні друзі цікавляться, як ти проводиш свій день. Розкажи по годинно про його основні етапи.
- Твій зарубіжний друг/твоя зарубіжна подруга планує відвідати Україну/місто/село, де ти проживаєш. Йому/їй цікаво знати основні факти про це. Надай йому/їй відповідну інформацію.
- Твій зарубіжний друг/твоя зарубіжна подруга проживає в країні з теплим кліматом, який значно відрізняється від нашого. Його/її цікавить, яка погода в нашій країні в різні пори року та який одяг ви носите. Розкажи про це.
- Ти спілкуєшся зі своїм зарубіжним другом/своею зарубіжною подругою. Ви обговорюєте свята, які відомі у ваших країнах. Розкажи, про яке свято/які свята і що ти розповів/розповіла.

- Увечері тобі зателефонував/зателефонувала твій зарубіжний друг/твоя зарубіжна подруга і запитав/запитала, як пройшов день. Розкажи, які уроки були в тебе сьогодні в школі, що ви робили на уроках. Що тобі запам'яталося.

Діалогічне мовлення

- Під час спілкування з вашими зарубіжними співрозмовниками вас цікавить інформація про ваші родини. З'ясуйте такі питання:

- члени родини, їхні імена і вік;
- професії батьків;
- навчання братів/сестер;
- дідусь і бабуся;
- місця проживання.

- По телефону/у мережі Інтернет ви спілкуєтесь з зарубіжним другом/зарубіжною подругою про ваших близьких друзів. З'ясуйте такі питання:

- їхні імена;
- їхній вік;
- місце проживання;
- їхні вподобання;
- їхні родини.

- Зі своїм зарубіжним другом/своєю зарубіжною подругою ви спілкуєтесь в мережі Інтернет про ваші враження від зимових/літніх канікул. З'ясуйте:

- де і з ким ви відпочивали;
- які історичні/культурні місця/принади ви відвідали;
- що вас найбільше вразило і чому.

- Твій зарубіжний друг/твоя зарубіжна подруга планує на зимових/літніх канікулах відвідати Україну, а тому його/її цікавить типова погода о цій порі та який одяг доцільно мати. Поспілкуйтесь.

- Твій зарубіжний друг/твоя зарубіжна подруга планує відвідати Україну, а тому його/її цікавлять принади України, які варті уваги. Що ти порадив би/порадила б і чому?

- З твоїм зарубіжним другом/твоею зарубіжною подругою ви спілкуєтесь про найвідоміші свята ваших країн, і які з них вам подобаються та чому.

- Поспілкуйтесь зі своїм зарубіжним другом/своєю зарубіжною подругою про те, що ви вивчаєте на уроках іноземної мови та які види навчальної діяльності вам найбільше до вподоби і чому.

- З твоїм зарубіжним другом/твоею зарубіжною подругою ви спілкуєтесь про населені пункти, у яких ви живете. З'ясуйте такі питання:

- їх назви;
- місця розташування;

- культурні та історичні принади;
- які місця і чому ви любите відвідувати.

- Поспілкуйтесь зі своїм зарубіжним другом/своєю зарубіжною подругою про страви, які типові у ваших країнах, та які з них і чому вам найбільше подобаються.

- Ви в туристичній поїздки в країні, мовою якої володієте. Перебуваючи в одному з міст, ви не знаєте, як дістатися до певного пункту (музею, виставки, іншого об'єкта), що вас цікавить. Поспілкуйтесь з перехожим і з'ясуйте:

- де знаходиться (вулиця) об'єкт, який вас цікавить;
- яким видом транспорту туди дістатися;
- чи потрібно робити пересадки;
- на якій зупинці потрібно вийти;
- скільки коштує проїзд.

- Поспілкуйтесь зі своїм зарубіжним другом/своєю зарубіжною подругою про типовий одяг, який зазвичай носять ваші друзі/однокласники в різні пори року. З'ясуйте, який одяг носите ви.

Проектна робота

- Побудуйте і презентуйте «Родинне дерево» і прокоментуйте його зміст: члени родини, їхні імена, вік, заняття/професії, уподобання.

- Створіть інформаційно-змістовий колаж з фотографіями ваших друзів і розкажіть про них: імена, вік, місце проживання, навчання, уподобання.

- Створіть і презентуйте інформаційно-змістовий (індивідуальний та колективний) колаж з фотографіями членів своєї родини/друзів. Прокоментуйте їхній одяг і поспілкуйтесь з однокласниками про ваш улюблений сезонний одяг.

- Створіть і презентуйте інформаційно-змістовий колаж з малюнками/фотографіями продуктів харчування і прокоментуйте меню типових продуктів харчування для сніданку, обіду, вечері.

- Створіть і презентуйте інформаційно-змістовий колаж з фотографіями/малюнками типових страв харчування населення країн, мова яких вивчається/української кухні. Розкажіть про них.

- Створіть і презентуйте інформаційно-змістовий колаж видів вашого улюбленого відпочинку і розкажіть про них.

- Створіть і презентуйте інформаційно-змістовий (індивідуальний/колективний) колаж видів вашого відпочинку на зимових/літніх канікулах. Прокоментуйте його зміст.

- Створіть інформаційно-змістовий колаж природних явищ/різних видів погоди, характерних вашому регіону, прокоментуйте його зміст.

- Створіть і презентуйте інформаційно-змістовий колаж історичних і культурних об'єктів вашого населеного пункту/району, до яких, на вашу думку, доцільно організувати туристичні подорожі та які ви порадили б відвідати вашим гостям, друзям-іноземцям. Прокоментуйте їх зміст та аргументуйте ваші думки.

- Створіть схему подорожі вашим містом/селом, яку ви використали б для прогулянки ваших гостей із закордону. Обґрунтуйте, чому ви обрали саме запропонований вами шлях, проінформуйте про об'єкти, які на ньому зустрічаються, представте стисло інформацію про них.

- Створіть інформаційно-змістовий колаж і презентуйте в ньому матеріали про своє улюблене свято. Прокоментуйте його дату, його ознаки та як відзначається.

- Складіть і презентуйте розклад уроків на певний день і розкажіть про його зміст. Прокоментуйте свій улюблений предмет і види діяльності на уроці.

- Побудуйте інформаційно-змістовий колаж про події свого робочого дня і прокоментуйте їх.

- Презентуйте мапу України та розкажіть про її географічне положення, представте загальні відомості про неї (великі міста, ріки, озера, гори), у тому числі про її історичні і культурні принади.

- Презентуйте карту країни, мову якої вивчаєте, розкажіть про її географічне положення і представте загальні відомості про неї.

Дидактичні ігри

- Вам потрібно заповнити анкети інформацією про ваших братів/сестер. Заповніть і повідомте про їх зміст.

- У зарубіжному аеропорту ви допомагаєте членам родини заповнити анкети на митниці. Заповніть і повідомте про їх зміст.

- Ви в магазині одягу. Разом із членами родини вибираєте сезонний одяг (на зиму, на літо). Поспілкуйтесь із продавцем і членами родини:

- погодся/не погодся з пропозиціями членів родини/продавця-консультанта;

- аргументуй свій вибір.

- Ви в магазині одягу. Поспілкуйтесь із продавцем-консультантом щодо таких питань:

- що ви хочете купити;

- ваші вподобання;

- розмір/колір, який вас цікавить;

- уточніть, чи є товари іншого кольору/розміру;

- місцезнаходження приміркової;

- ціна товару, який ви хочете придбати;

- місце оплати.

- Ви напередодні свята. Обміркуйте план його проведення. З'ясуйте разом з друзями такі питання:

- заходи;

- оформлення;

- відповідальні.

- Наближаються зимові/літні канікули. Уявіть, що ви спілкуєтеся зі своїми зарубіжними друзями в мережі online. Обговоріть ваші плани на ці дні: дізнайтеся про їхні плани і розкажіть про свої.

У поданому списку наведені зразки, на наш погляд, найбільш типових за змістом мовленнєвих ситуацій, що можуть зустрітися в реальному житті. Мовне та інформаційне їх наповнення узгоджується з вимогами навчальної програми для 5 класу, зокрема з тематикою спілкування учнів, їхніми мовними потенційними можливостями (особливо граматичними). Зміст ситуацій пропонує учням здійснювати спілкування в різних часових межах, зокрема в теперішньому, минулому, майбутньому дієслівних часах, форми яких їм відомі. Також від учнів вимагається не тільки транслювати певну інформацію відповідно до теми спілкування, але й обґрунтовувати свої думки, висловлювати власне ставлення до об'єктів, про які мовиться, що передбачено мовленнєвими функціями програми. Звісно, що на наступних етапах навчання учні зможуть якісно і кількісно розширити обсяг інформації в межах цих тем, долучивши для цього відповідні нові мовні одиниці, які в 5 класі їм ще не були відомі.

Висловлювання учнів повинні бути повними в межах їхніх потенційних можливостей. Для цього методично доцільно за потреби пропонувати опорні плани, які можуть слугувати своєрідною орієнтовною основою їхньої діяльності, сприяючи формуванню вмій і навичок цілісно й логічно створювати мовленнєві продукти.

Передбачається, що ситуаційне компетентнісно орієнтоване навчання іноземних мов доцільно здійснювати за певною системою. Викремлено *два етапи (підготовчий і творчий)*, на яких виконуються певні взаємопов'язані дії. Діяльність на *першому етапі* спрямовується на формування фонетичних, лексичних і граматичних навичок, які мають надавати учням змогу здійснювати мовні операції в межах спілкування з певної теми. Основними засобами, що забезпечують безпомилковість в оперуванні тематичними мовними одиницями в спілкуванні, визначено вправи на підстановку, доповнення речень, трансформацію, заповнення пропусків у реченнях, перефразування тощо. Усі навчаль-

ні дії виконуються на тематичному лексичному матеріалі, який надалі передбачається використовувати на творчому етапі під час формування механізмів спілкування в усній та письмовій формах. З деякими тематичними лексичними одиницями учні вперше ознайомляться на підготовчому етапі під час виконання мовних вправ. Власне, тут відбувається їх пред'явлення та активізація в мовленнєвих зразках і реченнях.

На *другому творчому етапі* учні здійснюють комунікативно спрямовані навчальні дії, що забезпечують формування механізмів спілкування. Тренування відбувається шляхом виконання умовно-мовленнєвих вправ і комунікативних завдань, які дають змогу усвідомлювати значення і функції мовних одиниць у спілкуванні.

Важливо наголосити, що ситуаційно спрямована робота на зазначених етапах не може відбуватися впродовж лише одного уроку, на це має відводитися кілька уроків, тим більше, що, окрім цієї діяльності, учні паралельно виконують дії, спрямовані на оволодіння іншими видами іншомовного спілкування.

Запропонована технологія використання ситуаційного навчання іншомовного спілкування, що включає добір, формулювання та застосування навчально-мовленнєвих ситуацій в умовах компетентнісного навчання іноземних мов, була апробована в шкільній практиці й засвідчила свою ефективність, значно вдосконаливши рівень іншомовної комунікації учнів. Звісно, що реалії життя затребують ще й інші варіанти змісту ситуацій, що зумовлюється низкою чинників, зокрема ситуативними потребами, що можуть об'єктивно виникати в різних сферах життєдіяльності.

Учителю або автору шкільного підручника доцільно завжди враховувати той факт, що випускник ЗЗСО об'єктивно не може підтримувати іншомовне ситуаційне спілкування на однаковому рівні з усіх можливих для життєдіяльності тем. Шкільними навчальними програмами з іноземних мов для кожного класу чітко окреслюються межі такої комунікації в мовному та інформаційному відношеннях. У зв'язку з цим мовленнєві висловлювання на кожному наступному етапі навчання будуть відрізнятися від попередніх якісними і кількісними показниками: мовним та інформаційним наповненням і обсягом. Майбутній професійний досвід життєдіяльності випускника ЗЗСО може затребувати й інші теми ситуаційного спілкування, що не були предметом вивчення в межах шкільної іншомовної освіти. Утім у ЗЗСО мають забезпечити учням оволодіння базовими механізмами

комунікації, типовими для більшості соціальних середовищ, які ситуативно можуть зустрітися в їхньому житті. А тому основне призначення шкільної іншомовної освіти в цьому аспекті – це сформувані в учнів здатність виконувати типові комунікативні дії та вміння дотримуватися відповідної комунікативної поведінки під час іншомовного спілкування в різних його формах, за різних умов і в різних соціальних середовищах. Саме цей аспект доцільно вважати найважливішим у всій системі шкільної іншомовної освіти. Він має бути визначальним пріоритетом діяльності сучасних ЗЗСО на всіх етапах їх розвитку. Власне, це стратегія, що ґрунтується на потребах сучасного світового глобалізованого соціуму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Редько В. Г., Шаленко О. П., С. І. Сотникова, Коваленко О. Я., Коропецька І. Б., Якоб О. М., Самоїлюкевич І. В., Добра О. М., Кіор Т. М., Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти № 795, 2021. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Inozemni.movy.5-9-kl/Inoz.mov.5-9kl.Redko.ta.in.14.07.pdf>
2. Колюшанский Г. В., «Лингвокоммуникативные аспекты речевого общения», Иностр. языки в школе. № 1, с. 10–15, Москва, Россия, 1985.
3. Зимняя И. А., Психология обучения иностранным языкам в школе. Москва, Россия: Просвещение, 1991.
4. Леонтьев А. А., «Речь и общение», Иностр. языки в школе. № 6, с. 80–84, Москва, Россия, 1974.
5. Ellis R., Second language acquisition research and language-teaching materials. English language teaching materials: Theory and practice, N. Harwood. Ed., pp. 33–57. NY: Cambridge University Press, 2010.
6. Richards J., Communicative language teaching today. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
7. Локшина О. І., «Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя : оновлене бачення 2018 року», Український педагогічний журнал, № 3, с. 21–30, Київ, Україна, 2019.
8. Мильруд Р. П., «Речевая ситуация как методический прием обучения». Иностр. языки в школе, № 1, с. 38–40, Москва, Россия, 1982.
9. Редько В. Г., «Дидактична сутність освітнього іншомовного комунікативного середовища як засобу компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти», Український педагогічний журнал, № 4, с. 109–117, Київ, Україна, 2020.